

ČERNÝ, Václav – PELÁN, Jiří: ITALSKÁ RENESANČNÍ LITERATURA. ANTOLOGIE. SVAZEK 1. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2020. 456 s.

ČERNÝ, Václav – PELÁN, Jiří: ITALSKÁ RENESANČNÍ LITERATURA. ANTOLOGIE. SVAZEK 2. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2020. 804 s.

Pavol Koprda

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2020.67.3.7>

Toto monumentálne dvojzväzkové dielo sa rodilo pre historické dôvody veľmi zložito a ťažko. Pôvodný projekt profesora Václava Černého bol predložený vydavateľstvu Naše vojsko v roku 1956. Zmluvne bol dohodnutý rozsah vyše šesťsto strán a ten preložilo do češtiny asi dvadsať prekladateľov. V roku 1959 sa vydavateľstvo ospravedlnilo, lebo sa mu zmenilo edičné zameranie. Na polohotovom diele sa prestalo pracovať a po smrti V. Černého v roku 1987 ho prevzal Památník národného písennictví. Dielo sa stalo predmetom pozornosti na základe výskumov bohemistu Alessandra Catalana. Profesor Jiří Pelán sa prvýkrát podujal dielo redakčne dokončiť v roku 2001. Pre zložitú komunikáciu s niektorými autormi prekladov a pre iné dôvody, o ktorých sa čitateľ dozvie v Edičnom komentári na s. 691 – 697, je antológia, ako ju máme pred očami, plodom Pelánovej práce započatej, ak sa nemýlim, v roku 2013 v spolupráci s mladšími prizvanými prekladateľmi. On ako editor má však leví podiel. Polovica z preloženého rozsahu je z jeho pera. Napísal alebo zostavil stostranový záver diela: state, bibliografické súpisy a menné zoznamy v záverečných sto stranách, pre dielo dôležité všetky, medzi nimi orientujúca štúdia *Koncept renesance a Václav Černý* (s. 717 – 736). Treba

povedať, že nový editor rešpektoval skladbu diela, ako ju navrhol pôvodný, teda delenie na kapitoly – okruhy a navrhnuté ukážky, dokonca v znení prekladov tých autorov pôvodného projektu, s ktorými alebo s dedičmi ktorých sa dokázal dohodnúť. Napriek tomu z diela necítiť rozhodujúcu úlohu J. Pelána len podľa celkového prekladateľského vkladu (o ktorom by bolo treba hovoriť podrobne, pretože preložil básne, často tie najťažšie, prózy a štúdie z latinčiny, taliančiny, z nárečí a z makarónčiny, a ide o preukázanie jeho obrovských jazykových, vecných, čitateľských a poetologických znalostí, nadhľadu, zručností, neobyčajnej vnímavosti a obetavosti – veď sa podujal opätovne preložiť rozsiahle textové celky, ktoré nebolo možné uverejniť v pôvodnom prekladovom znení pre nesúhlas pôvodných autorov alebo ich dedičov, len aby rešpektoval pôvodný edičný zámer V. Černého, aby ho nový edičný projekt neznehodnotil), ale aj zo zmien, ktoré urobil v pôvodnom návrhu tak, že vložil nové kapitoly (tematické bloky, ku ktorým napísal komentáčne vstupy) a do jestvujúcich doplnil aj s komentármi ďalšie ukážkové texty a autorov, a to pre rozličné rovnako vážne príčiny. Prvou bol nesúhlas s tým, že sa v pôvodnom návrhu nenachádzala latinská humanistická

tvorba a filozofia 15. storočia. Tak kniha dostala tematické bloky *Humanistická filologie, Humanistický list, Filozofická próza*. Druhou bola potreba urobiť úplnejším predstavenie žánrových okruhov. Preto bola vložená napríklad kapitola *Historická próza*, kapitola *Commedia dell'arte* dostala názov a obsah: *Tragédie, komedie, commedia dell'arte*. Treťou bola potreba urobiť jestvujúce tematické okruhy úplnejšími z hľadiska zaradených autorov a textov. Dôsledok týchto obohatení je, že sa antológia zmenila aj vďaka zasväteným úvodom na dôveryhodnú chrestomatiu, výber toho, čo je najužitečnejšie, posilnený bol charakter výberu ako toho, čo je užitočné na učenie. Dielo sa skrátka posunulo k súboru schopnému byť základom nastoľovania základných otázok a skusmých odpovedí. Nepochybne je však aj „kyticou“, výberom pre potešenie a zábavu, lebo renesančná literatúra a spisba sa od potešenia čitateľa nedá odmyslieť, ale aj pre suverénne prekladateľské kvality diela.

Ambíciu predložiť antológiu ako chrestomatiu mal už rozpracovaný projekt V. Černého, o čom svedčí autorovo *Slovo úvodom* a krátky *Doslov*. Naozaj, talianska renesancia pokrýva aj s presahmi priestor niekoľkých storočí, na základe textov rozličných literárnych prejavov sa s ňou spája vedomie, že z nej vzišla kultúra či civilizácia Západu, a jej konštanty slúžia na identifikovanie našich kultúrnych konštant. Kniha sa v tejto dvojsobnostnej redakcii naozaj núka ako učenie o našich kultúrnych základoch. Pritom však treba byť opatrný, lebo z vonkajších črt renesancie sa dajú formulovať jednoznačné zovšeobecnenia, ktoré pri podrobnejšom pohľade až také jednoznačné nemusia byť. Vklad Jiřího Pelána teda nespočíva len v tom, že urobil úplnejším rozsah obsahových okruhov a v tom, že podstatne zvýšil učiacu schopnosť diela cieľným rozšírením výberu, ale aj v predstavení poňatia renesancie ako osnovy západnej kultúry. Rozšírením okruhov a výberu textov sa učiaci sila diela nezvýšila v tom zmysle, že by posilňovala jednoznačné formulácie, skôr v tom, že dielo dovoľuje vďaka ucelenému pohľadu vysloviť otázky tak, že na ne núka možnosti reagovať.

Prvý zväzok prináša textové celky od trinástich autorov 14. storočia, pričom látka je rozdelená do šiestich tematických okruhov tak, aby bolo uverejnené to, čo z tvorby Cavalcantiho, Guinizelliho, Danteho, Petraraku, Boccaccia a iných autorov predznamenáva humanistické 15. storočie. Prvý zväzok obsahuje aj členitý výber tvorby 15. storočia, ktoré je označené za prvý vrchol renesancie. Ide o dvanásť tematických okruhov reprezentovaných dvadsiatimi autormi. Porovnaním s palumbovskou antológiou (G. Petronio, A. Marando: *Letteratura e società*, II. zväzok) zisťujeme, že za ňou český výber nijako nezaostáva v predstavení humanistického 15. storočia ani výberom autorov, ani antologizovanými látkami. Prispel k tomu najmä prof. Pelán vložением nových žánrových celkov (myslí sa „nových“ vo vzťahu k pôvodnému projektu V. Černého), nových autorov a textov, z ktorých stručne uvedme len niektoré: Vallove filologické analýzy, Braccioliniho latinské listy, medzi nimi ten o vypočúvaní a upálení Hieronyma Pražského počas Kostnického koncilu, Manettiho, Ficinove a Picove (Pico della Mirandola) filozofické úvahy o dôstojnosti človeka. Ďalej: Pelánovými novými prekladmi zachránené (povznesené) okruhy *Latinská poezie, Lyrická poezie, Epická poezie*, rozšírenie okruhu *Historická próza* o ďalšie texty E. S. Piccolominiho, vloženie nových autorov G. Manettiho, M. Salernitana a F. Colonna.

Druhá kniha antológie je venovaná 16. storočiu, vrcholu renesancie. Svoj predmet člení do štrnástich okruhov zastúpených textami päťdesiatich autorov. Na začiatku sú rozpravy o klasicizme P. Bemba, o Aristotelovej *Poetike*, o láske a túženi s Averroesovými vplyvmi, všetko skoro úplne v preklade J. Pelána, a nový okruh *Filozofický traktát*, s ukázkou z filozofie P. Pomponazziho. Nasledujú početné ukážky petrarkistickej poézie, najpríznačnejšieho žánru renesancie, viac ako spoločne tiež od J. Pelána; ďalší v slede je okruh s klasicistickými žánrami, po ňom s komicko-realistickou poéziou a po tom okruh s výňatkami z Ariostových diel, ktoré prinavrátili do pozornosti rytiersky epos. Machiavellimu je venované štyridsaťšesť strán,

278 najviac zo všetkých autorov antológie. K nemu je priradený F. Guicciardini. Žánre „životy slávnych osobností“ a autobiografie, príznačný pre renesančné uctievanie individuálnosti, dostal priestor skoro sto strán a nechýba tam G. Vasari či B. Cellini. Okruh *Morální spisy, ideální projekty a utopie* uvádza Baldassare Castiglione, v ktorom možno objaviť vejár pôvodne averroesovských myšlienok o živote ako ceste za najvyšším šťastím. Nemohol chýbať ani plod renesancie, spisovateľ-vydierač a necudník Pietro Aretino a za ním bohato zastúpená novelistika storočia, z ktorej poznáme najmä M. Bandella. Divadelné žánre predstavuje posledný tematický okruh a v ňom realisticky a ľudovo citiaci A. Beolco – Ruzante, ale i scenár *commedie dell'arte*. Tu sa objavuje už v treťom autorskom spracovaní príbeh Rómea a Júlie (L. Grotto, predtým M. Bandello a L. da Porto).

Druhý zväzok obsahuje aj potridentiskú tvorbu a tvorbu začiatku 17. storočia, a to v dvoch okruhoch: *Torquato Tasso a nástup baroka* a *Filosofie a prírodná veda* (s ukázkami diel Bruna, Campanella a Galileiho). Posledné dve kapitoly sú skoro celkom dielom J. Pelána.

Tu v ďalšom zhrniení voľne otázky, ktoré J. Pelán formuloval v záverečnej štúdii potom, ako predstavil renesanciu cez syntetizujúce práce G. Voigta, J. Burckhardta, F. De Sanctisa, J. A. Symondsa, W. Dyltheya, K. Burdacha, pomocou filozofických diel Francesca Fiorentina, Ernsta Cassirera, Oskara Kristellera, Eugenia Garina, očami historikov Hansa Barona, Jeana Delumeaua a napokon pohľadom Václava Černého. Opakujem, formulujem veľmi voľne, pričom pripájam aj nejaké poznámky: „Pred renesanciou bol stredovek, po nej prišiel barok.“ Preniká sa s jedným a s druhým, alebo sa vydeľuje? S tým súvisí aj trvanie. Treba spájať jej začiatky so stredovekom? V akom vzťahu je k humanizmu 15. a aj 14. storočia, ku klasicizmu a k predbarokovým javom 17. storočia? Prostredím šírenia averroesovského aristotelizmu boli mestá, ale aristotelovstvo 16. storočia bolo dvorské a vkus dvoranov rozhodoval. Ktorá vrstva je teda dedičom renesančného odkazu? Niektoré žánre sú určené na potešenie

širokého publika, iným rozumejú len zasvätení. Je renesančná tvorba hrou o hegemoniu úzkej vrstvy, ako keď si za Brabantského doby priznávali účasť na najvyššom šťastí len filozofi? Keďže medzi filozofujúcou rozpravnou spisbou a literárnou kolíše v renesancii adresát, kolíše aj poňatie renesancie ako kultúry. To, že Dante uprel pápežom v diele *Monarchia* filozofickými argumentmi božie právo na svetskú vládu, uznal E. Gilson za začiatok straty kontroly pápežov nad svetskou správou, lebo filozofia je základňou, ktorá pomkýna celú spoločenskú nadstavbu. Má filozofia toto privilégium ešte aj v renesančnom období? Renesancia sa rozvíjala v podmienkach rozkvetu obchodníckej buržoázie a potom aj v podmienkach jej úpadku, úpadku politickej slobody, štátnej nezávislosti a návratu feudalizmu. Okrem toho sa stala renesančná kultúra medzinárodným javom, pričom boli podmienky všade iné. Tým vedie antológia k ďalšej otázke, aký je vzťah spoločenských podmienok a renesancie. Ďalšia otázka je úzko spätá aj s Čechami, pričom treba poznamenať, že obidvaja editori dbali pri výbere textov na zvýraznenie postavenia Čiech v pohľade predstaviteľov talianskej renesancie. Ide o to, že predrenesančná a renesančná doba má v českých podmienkach povahu husitskej reformy a reformácie. Na otázku, či je reforma dostatočným prejavom humanizmu alebo dokonca renesancie, odpovedá V. Černý kladne, aspoň sa to ukazuje z toho, že hovorí o renesancii ako o „naší civilizáci“. Slavista Riccardo Picchio odpovedá záporne, približne v tom duchu, že reformou bol utatý duch bezhraničnej medzikultúrnej výmeny, rozumej, plynutia z centra vyžarovania do ostatného sveta. Slavista Frank Wollman zasa nepripúšťa, že by neboli nemecké rytierske stredoveké príbehy pri ich českom osvojovaní prispôsobené novému prostrediu, teda nepripúšťa starší medziliterárny proces ako stratu nacionality. Tu je vhodné pripomenúť, že antológia má význam aj v slovenských súvislostiach, už preto, že máme korpus pôvodných slovenských alebo prekladových renesančných textov počnúc súborom básní vo *Fanchaliho kódexe* a končiac Seleckého dlhou

kancónou. A posledná Pelánova otázka je práve táto: či sú národné renesancie svojzákonné, alebo sú odvodeninami talianskej. Skoro sa núka odpoveď na základe modelu klasicizmu v Bembovom liste o poetike.

Pod pojmom „renesancia“ sa má myslieť len obrodenie antiky osebe alebo napríklad aj schopnosti samostatnej „reči“ (prvej za tisícdivsto rokov jestvovania kresťanskej éry) u tých vrstiev, ktoré sa oboznámili s „jazykovými pravidlami“ toho prečítania Aristotela a aj Platóna, ktoré vykonali v priebehu storočí arabskí filozofi? Nie je dôležitou tvárou renesancie európske laické a kresťanské „prečítanie prečítania“ vykonaného Arabmi a na tom základe opätovné zrodienie schopnosti a chute sebvýjadrovania (vďaka kódovému ukotveniu v širokom povedomí), ktorá sa rozrôznila do množstva žánrov a aj mimoliterárnych prejavov? Kto boli tí, ktorí vykonali „prečítanie prečítania“ autoritatívne a vzorovo pre ostatných? Nie je pre interpretáciu pojmu renesancia relevantné, že sa v priebehu storočí objavovali v rozpravách a aj v poézii, napríklad u Pica della Mirandola, u Leoneho Ebra (s. 54 – 66), u Pietra Pomponazziho (II, 80 – 88), u Bruna (s. 659 – 667), v jednotlivostiach aj u Machiavelliho, Guicciardiniho (s. 271), P. F. Giambulla-

riho, Paola Giovia a všetkých antologizovaných životopiscov sláviacich individuálnosť vlastného života alebo osobnostnú veľkosť iných, u Pietra Bemba a B. Castiglioneho (II, s. 377 – 389), veci z Averroesa prítomné už v Danteho *Novom živote*, v *Hostine* a v *Raji*, skryto u Boccaccia v tzv. rámci k *Dekameronu* a v desiatich kancónach? Ani Petrarkova Laura nie je (len) živá žena, ale stelesnenie asketického princípu pomiešaného s epikurejským. Predstavy zo stredovekej filozofickej tradície, ktoré vnímate ako Aristotelove alebo Platónove, sa objavovali polocitačne, teda ako spoločné medzigeneračné vedomie určitých zásad a štruktúry myslenia, ktoré by mali stáť v pozadí akejkoľvek chute rozprávať, prejavovať sa, vytvárať text alebo hocaké umelecké dielo.

V rámci záverečných redakčných častí antológie je uverejnený bohatý index knižných prekladov renesančných diel do češtiny (II, s. 775 – 784). Ukazuje, že preklady v posledných rokoch hojnejšú, či už sú z taliančiny alebo z latinčiny. Antológia *Italská renesanční literatura* sa im javí ako koruna v tom zmysle, že umožňuje pohybovať sa v českom knižnom súbore ako v knižnici, ktorá prostredníctvom antológie dostala isté miery, a tak sa stala pre laického čitateľa prístupnejšou.

---

prof. PhDr. Pavol Koprda, DrSc.

Krásna ulica 1086/37

924 01 Galanta

Slovenská republika

E-mail: pavkoprda@gmail.com